

Sydvestsjællands Museum
Storegade 17
4180 Sorø
Tlf.nr. +45 57 83 40 63
Mail: kontor@vestmuseum.dk

Arkæologisk undersøgelse af 8 langhuse og 2 økonomibygninger fra jernalder og tidlig middelalder i perioden 26. april til 31. maj 2006

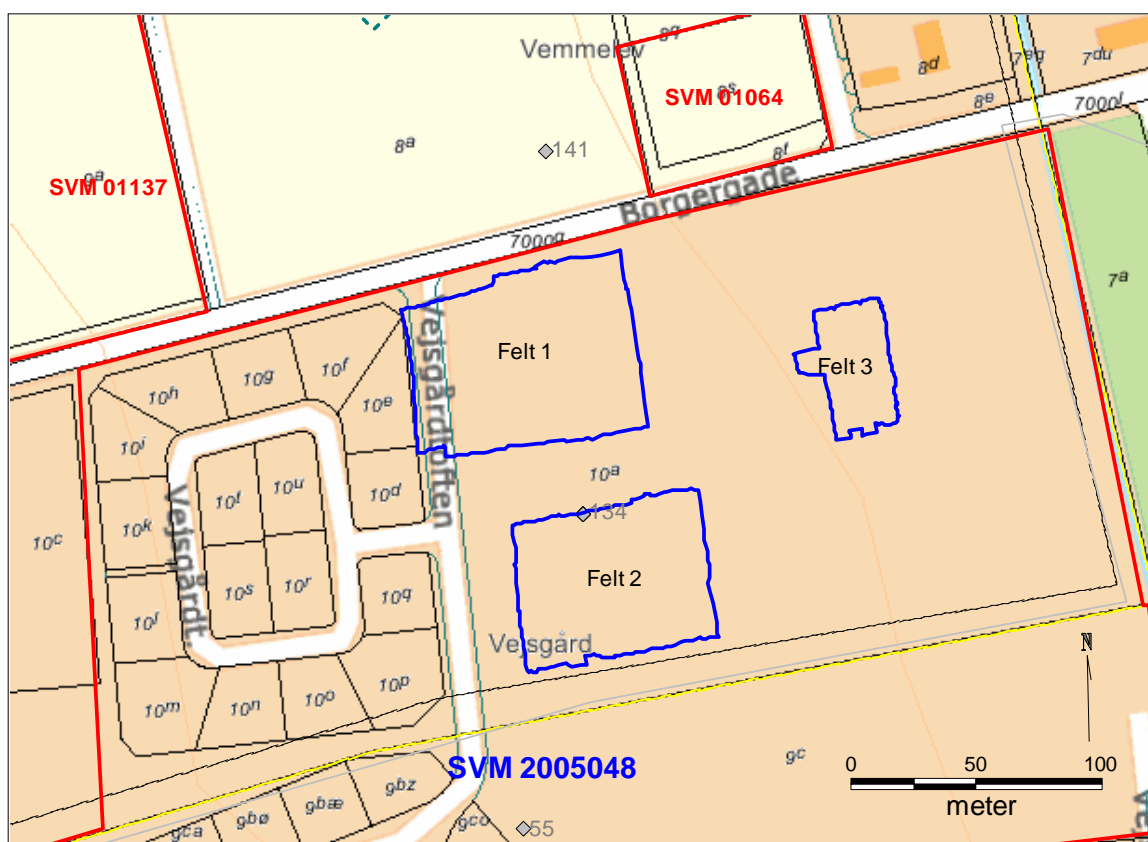

2005048D148: opmåling og tegning af tagbærende stolper i hus 9

Kirsten Christensen
Daglig leder

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	3
2. Kulturhistorisk redegørelse	3
3. Undersøgelsens perspektiver	8
4. Baggrund og begrundelse for udgravningen.	9
5. Landskabet.....	9
6. Andre fortidsminder i området/byen (fortidsmindelandskabet).....	10
7. Udgravningens data	10
8. Udgravningens metode.....	10
9. Dataliste	10
10. Tidstavle.	12
11. Litteratur.	12

De 3 udgravningsfelters placering vist med blå omramning (aktuelt matrikelkort 08-04-2008 © KMS)

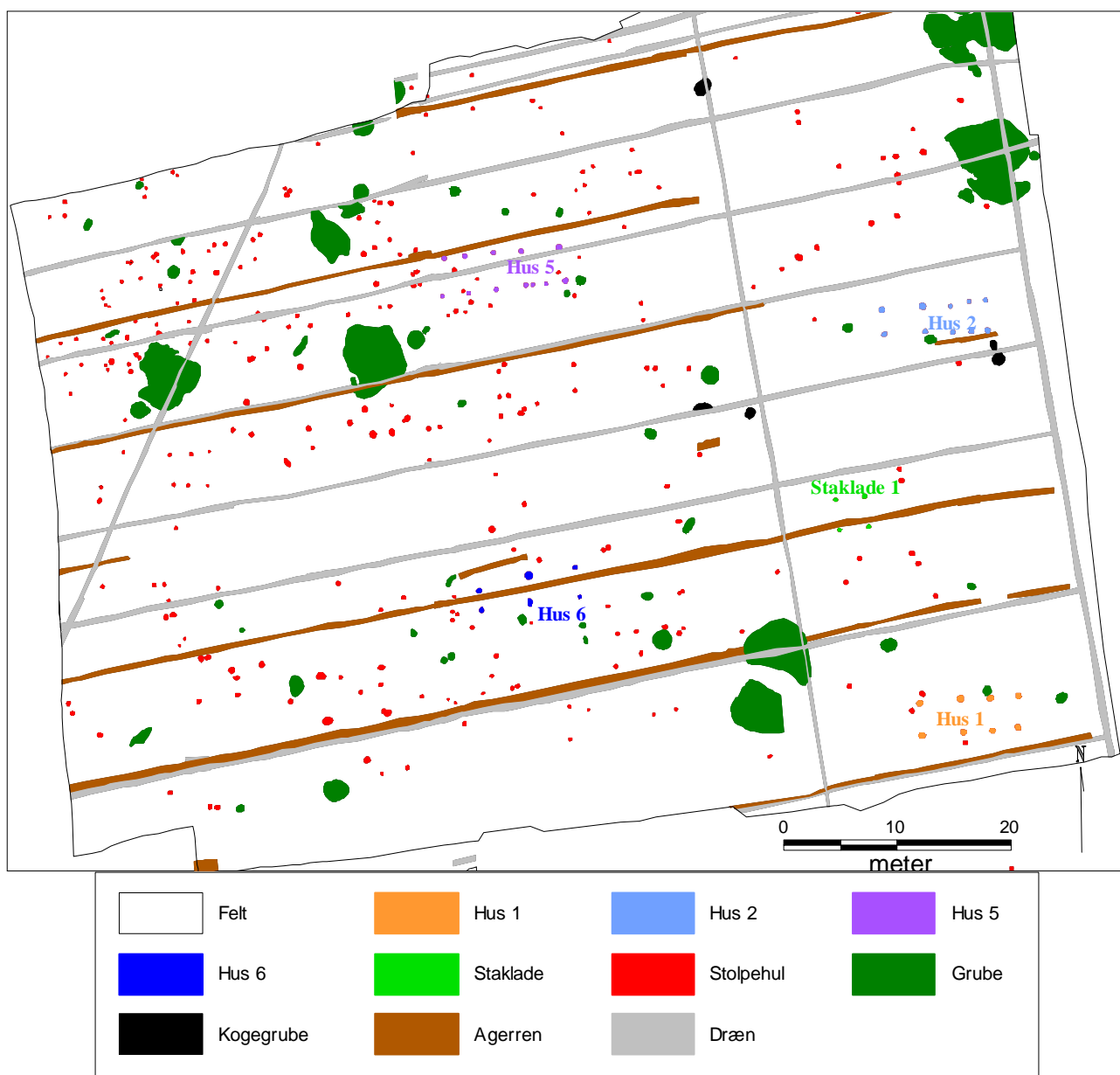
1. Indledning

Denne bygherrerapport omhandler resultaterne af en udgravning af 8 langhuse og 2 økonomi-bygninger fra ældre jernalder og tidlig middelalder. Udgravningen blev foretaget forud for udstykningen af et areal i den vestlige del af Vemmelev. Udgravningen er betalt af bygherre.

2. Kulturhistorisk redegørelse

Indenfor de 3 udgravningsfelter blev undersøgt 8 langhuse og 2 små økonomi-bygninger, som på grundlag af deres konstruktion, en kulstof 14 datering samt fund fra stolpehullerne kan dateres til ældre jernalder (år 200 f. Kr. til ca. 400 e. Kr.) og tidlig middelalder (1050 - 1150 e. Kr.).

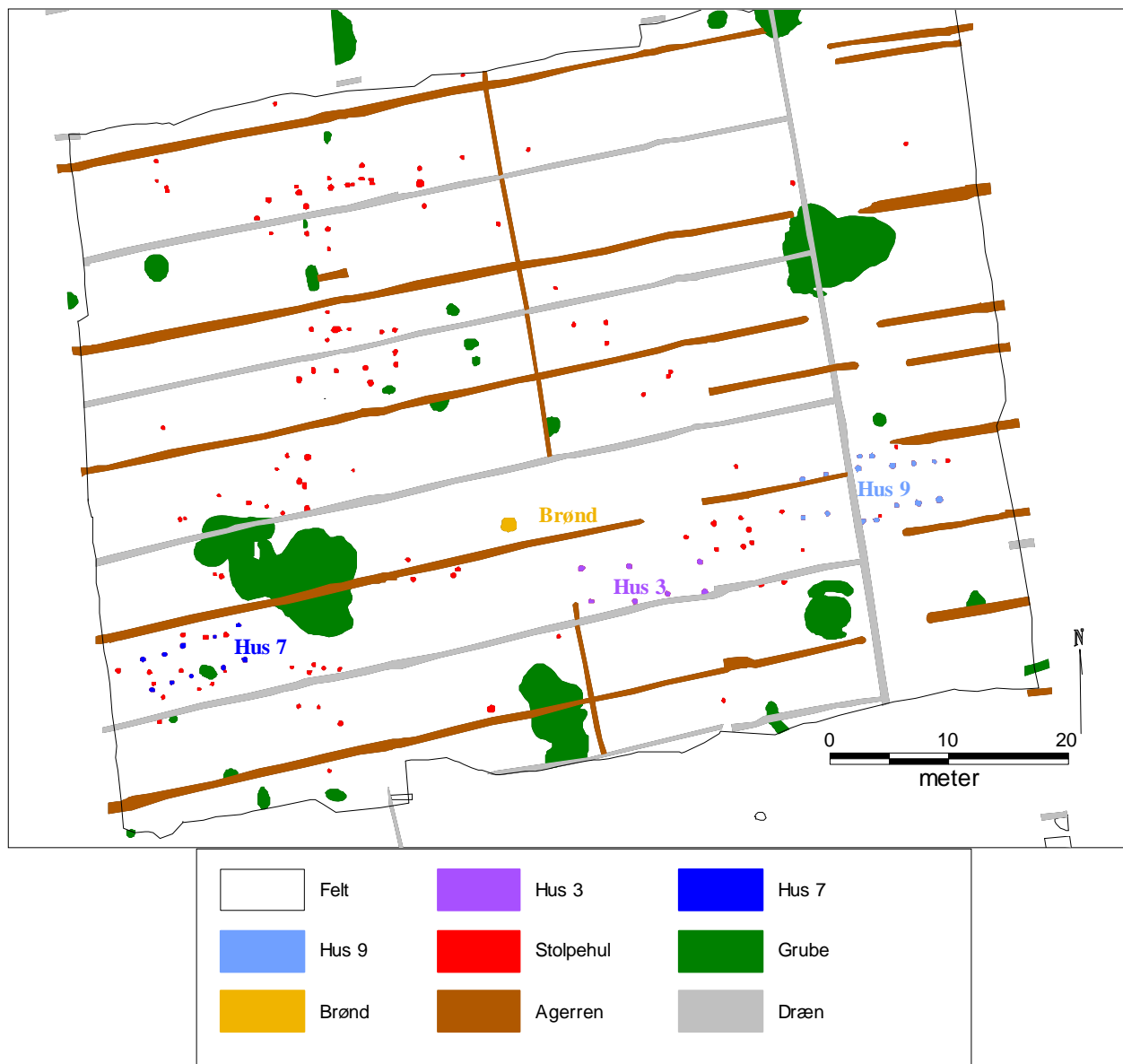
Indenfor **udgravningsfelt 1** fandt vi 4 langhuse (hus 1, 2, 5, 6) og en staklade 1 (se nedenstående kort), som ud fra deres konstruktion dateres til romersk jernalder år (0 – 400 e. Kr.).

Udgravningsfelt 1 med placeringen af de 4 huse og stakladen

Hus 1 været et ca. 11 m langt og 5,5 m bredt langhus, hvoraf der er bevaret 4 sæt tagbærende stolper. *Hus 2* er et ca. 11,5 m lang og ca. 5,0 m bredt langhus, hvoraf der er bevaret 5 sæt tagbærende stolper. De tagbærende stolper står tættere i den østlige del af huset end i den vestlige, så måske har huset haft forskellige funktioner i de to dele. *Hus 5* er et ca. 13 m lang og 5,5 m bredt langhus, hvoraf der er bevaret 5 sæt tagbærende stolper, ligesom af hus 2. *Hus 6* er et mindst 11 langt og 4,5 m bredt langhus, hvoraf der er bevaret 3 sæt tagbærende stolper. Der er længere mellem de tagbærende stolper og huset er formodentlig det yngste af husene indenfor dette felt, da afstanden mellem de tagbærende stolper bliver større med tiden. Der er fundet potteskår i et stolpehullerne, men de er uden karakteristiske træk og kan ikke bruges til at datere huset mere nøjagtigt end dets konstruktion. *Staklade 1* består af 4 stolper og har været 4,5 x 5,0 m. Stolperne er gravet dybt ned i råjorden, så stolperne har skullet bære en tung bygning, evt. på høje stolper.

Udgravningsfelt 2 gav 3 langhuse (hus 3, 7 9) fra ældre jernalder (ca. år 250 f.Kr til ca. 400 e. Kr.) samt en brønd med fund af keramik fra tidlig middelalder (1100-tallet).

Udgravningsfelt 2 med beliggenheden af de 3 langhuse (3, 7, 9) og brønden

Hus 3 er et ca. 12 m langt og 5,5 m bredt langhus bestående af 4 sæt tagbærende stolper. Der er kun bevaret 7 stolper, men de står så regelmæssigt, at de er en del af samme hus. Den manglende tagbærende stolpe kan have stået på en sten, og derfor finder vi ikke nedgravningen til denne stolpe. En kulstof-14 datering af et stykke trækul fra en af de tagbærende stolper daterer huset til århundrederne lige før Kr. F. *Hus 7* er et godt 10 m langt og 4,5 m bredt langhus bestående af 5 sæt tagbærende stolper ligesom hus 2 og 5 fra felt 1. *Hus 9* er et godt 14 m langt og ca. 6 m bredt langhus bestående af 5-6 sæt tagbærende stolper. I midten af huset er desuden bevaret 2 stolper lidt mod nord og 2 stolper lidt mod syd. Dem tolker vi som rester af et indgangsparti, idet de er placeret mellem de tagbærende stolper og det formodede vægforløb. Den manglende tagbærende stolpe kan skyldes de ekstra stolper ved indgangen.

Brønden har været tragtformet, dvs. at den har skrå sider i toppen og lodrette sider i bunden. Den er 1,30 m dyb og i den fandt vi keramik fra den tidlige middelalder (1100-tallet). Brønden ligger nord for de 3 huse, men er klart yngre end disse. Der ligger et hus fra nogenlunde samme tid som brønden indenfor felt 3. Der er ca. 500 m i mellem huset og brønden, så det er usikkert om brønden har været benyttet af folkene i huset. Umiddelbart er det langt at skulle hente vandet. Det betyder, at der burde ligge endnu et middelalderhus tæt ved brønden, men vi har ikke fundet det.

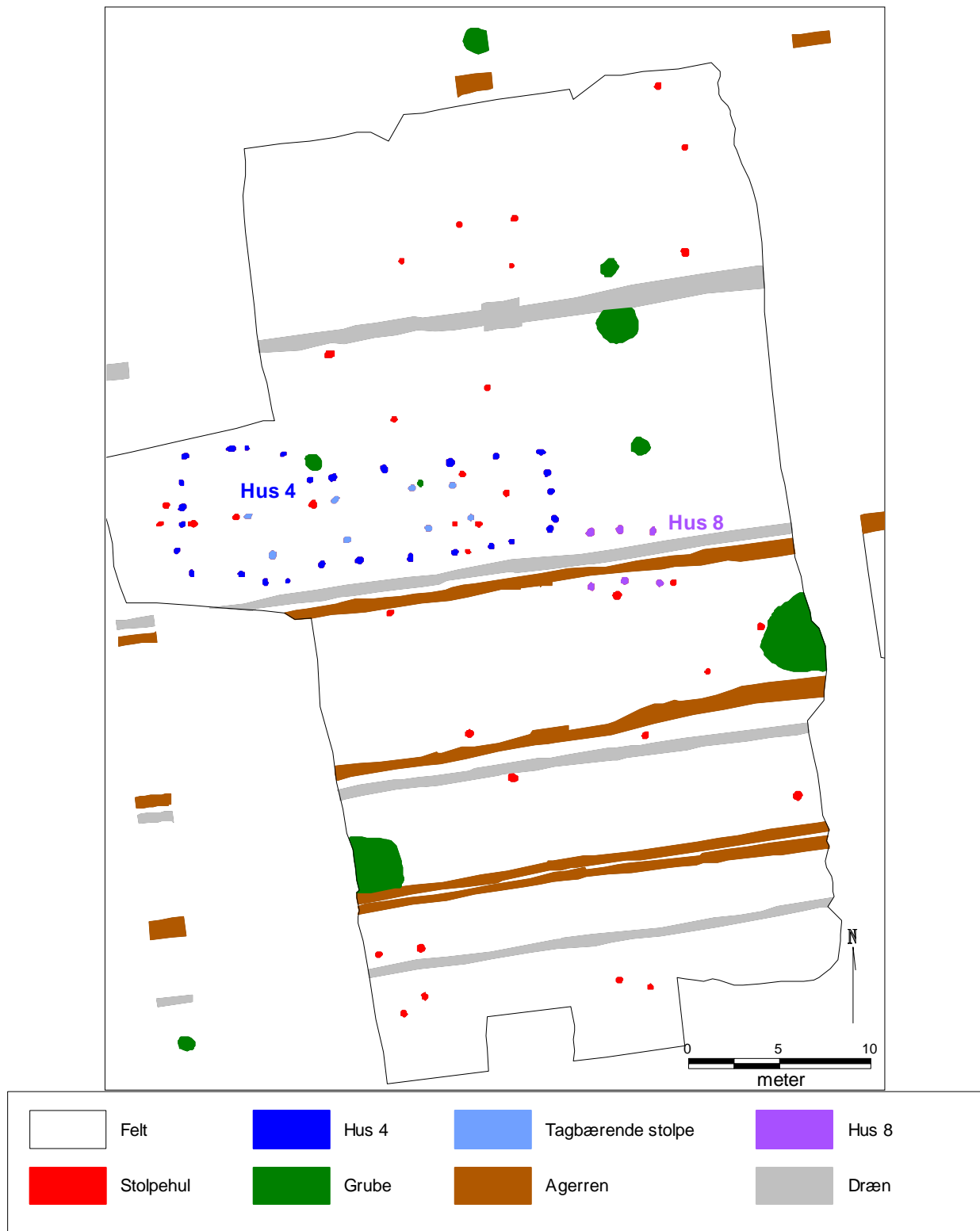

Eksempler på keramik fra brønden i felt 2

Udgravningsfelt 3 gav et tidlig middelalderligt hus med udskud og indvendige tagbærende stolper, hus 4, samt en udateret økonomibygning, hus 8, der pga. dens beliggenhed kan være samtidig med middelalderhuset.

Hus 4 er ca. 21 m langt og 5 m bredt i den østlige del, mens den vestlige del er ca. 7 m bred. Huset har en mellemform, idet huset både har indvendige tagbærende stolper ligesom jernalderhusene og samtidig er der bygget mindre rum til i den vestlige ende (udskud). Normalt har huse med udskud kun vægstolper, hvorpå hele tagkonstruktionen hviler og ikke indre tagbærende stolper. En anden mulighed er, at huset er bygget om. Huse med 2 rækker indre tagbærende stolper er i brug til midten

af 1100-årene, mens udskudshuse dukker op i midten af 1000-tallet, så huset må dateres indenfor perioden 1050 – 1150. Hus 8 er en 5,5 m lang og 4,5 m bred bygning med de 3 sæt tagbærende stolper bevaret. På grund af størrelsen vurderer vi, at den har fungeret som stald, lade eller anden landbrugsmæssig funktion. Da den ligger meget tæt på hus 4 kan de være samtidig og udgøre en gårdsenhed.

Udgravningsfelt 3 med beliggenheden af de to huse 4 og 8

Ved udgravningen fandtes keramik fra ældre jernalder, østersøkeramik, dyreknogler og jernkniv. Jernalderkeramikken er uden karakteristiske udformninger af randen, lerkarrenes form eller dekoration. Det er derfor ikke muligt at datere bebyggelsen nærmere indenfor ældre jernalder. Lerkarrene skifter form og dekoration gennem oldtiden og der er derfor ofte muligt at datere keramikken nærmere indenfor de 9 århundreder, som ældre jernalder varer.

Østersøkeramikken kaldes også slavisk keramik og er velkendt fra hele østersøområdet i vikingetid og tidlig middelalder. Skårene er rigt dekoreret med vandrette furer eller bølgelinier, som er lavet på det halvtørre lerkar, mens det drejer rundt på en langsomt roterende palet. Dekorationen og skårenes brænding tyder på en datering til den tidlige del af middelalderen, 1000 – 1100 årene.

Størstedelen af østersøkeramikken er fundet i brønden i felt 2 og sammen med skårene fandt vi en lille jernkniv og det er det eneste metalredskab fra bopladsen.

Dyreknoglerne er ikke artsbestemte, men de er sædvanligvis fra de husdyr, som har været på bopladsen eller fra de dyr de har skudt i de omliggende skove.

Ældre jernalder er perioden fra ca. 500 f. Kr. til ca 400 e. Kr. Perioden kan inddeles i førromersk jernalder (500 f. Kr. – ca. år 0), ældre romersk jernalder (ca. år 0 – 170 e. Kr.) og yngre romersk jernalder (ca. 170 – 400 e. Kr.) (se nedenstående tidstavle).

I starten af denne periode ophørte den rigelige strøm af bronze, idet de mellemeuropæiske handelsinteresser rettedes mod Middelhavet, hvor især den græske kultur ekspanderede. Samtidig blev bronzen afløst af jern som det vigtigste metal, da det har større brugsværdi og findes i rigeligere mængder. Der er forekomster af jern i Danmark i form af myremalm, men det var en krævende udvindingsproces, som det tog lang tid at lære og jernet bliver ikke så godt, som jern udvundet af malm. Bruddet i handelskontakterne betød desuden, at Norden i en periode ikke længere fik de samme impulser udefra og dermed blev hægtet af den europæiske samfundsudvikling. Samtidig indtraf en mindre klimaændring til koldere og fugtigere vejr, hvilket medførte gode vækstbetingelser for overdrev og græsningsarealer, men dårlige for korn.

Med Romerriget og dens ekspansion kommer det danske område igen i kontakt med det sydlige Europa. Den romerske hær har brug for store mængder kohuder til sin udrustning og giver luksusvarer i bytte. Desuden vil romerne gerne indgå venskaber med høvdingene uden for romerriget, så de giver dem rige gaver så som kostbare metalbægre, glasbægre, o lign.

Generelt blev beboelseshusene kortere end i bronzealderen og kvæget kom på stald i de kolde vintermåneder. I Østdanmark har bebyggelsen i denne periode bestået af 1 – 2 gårdsenheder, mens der i Vestdanmark har ligget flere gårde sammen i indhegnede landsbyer. Den enkelte gårdsenhed bestod typisk af et langhus til beboelse samt en eller flere mindre økonomibygninger til opstaldning af dyr og opbevaring af hør/korn. Husene er en 3-delt konstruktion, og består af to rækker tagbærende stolper, som har båret taget, samt en væg af mindre stolper med grenfletværk med påklasket ler på. Analyser af korn fundet i stolpehullerne kan vise om bygningen har været brugt til beboelse eller stald.

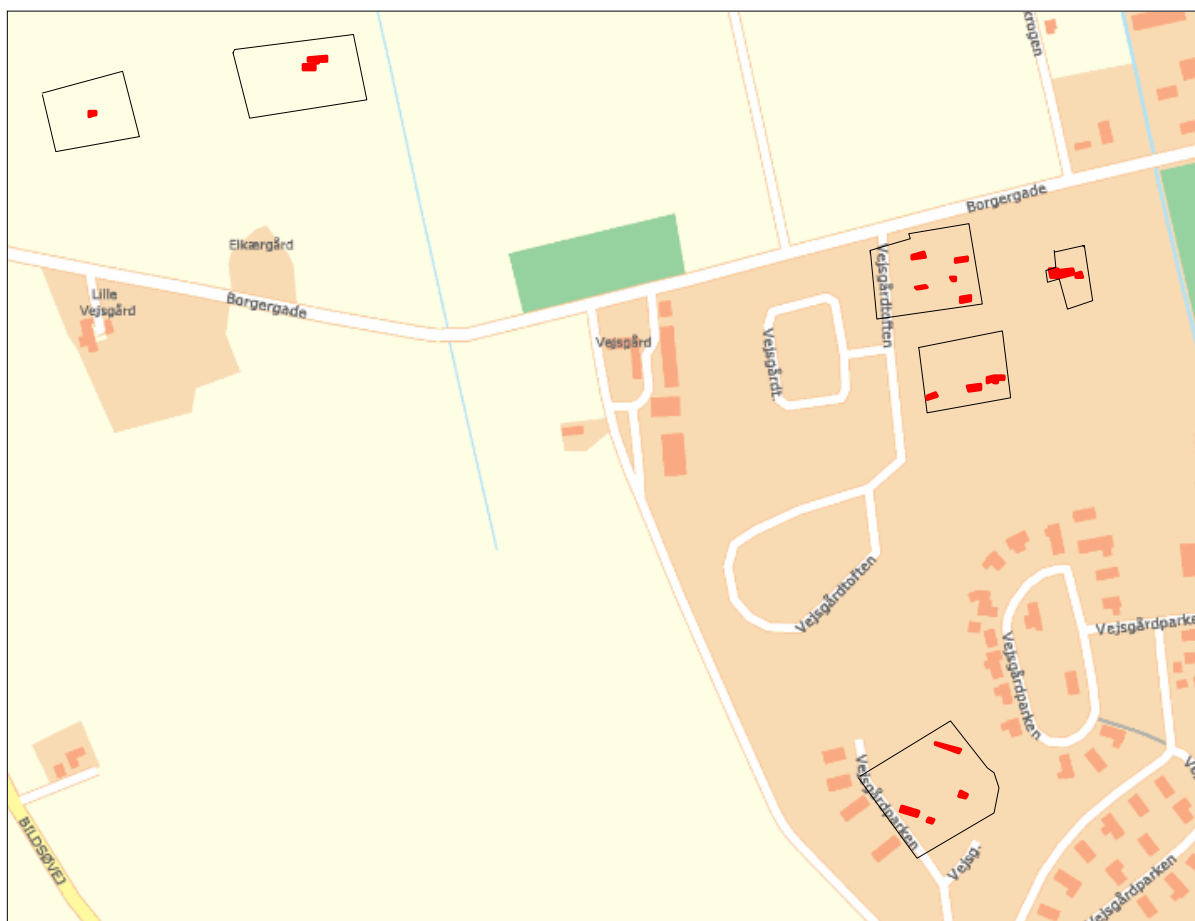
Middelalderen er perioden fra ca. 1000 indtil Reformationen i 1536. Kristendommen var statsreligion og kirkebyggeriet tog fart i løbet af perioden. Hus 4 er fra den tidlige middelalder og må repræsentere den sidste byggefase inden bebyggelsen omkring Vemmelev samles i den nuværende landsby og byggede kirke. Efterhånden boede størstedelen af befolkningen i landsbyer og dyrkede de omkringliggende marker med højryggede agre, lavet med muldfjældspløven. Husdyrene har været ko, gris, får/ged.

I løbet af middelalderen blev adskillige byer grundlagt. En by er en permanent bosættelse, der klart er afgrænset fra det omgivende område og præget af en tæt bebyggelse på grund af relativt højt indbyggertal. Hovederhvervet var handel og håndværk med produktion for et marked og i begyndelsen stadig med jorddyrkning og husdyrhold i et vist omfang.

De første klostre (benediktinerne, cistercienserne) blev grundlagt i 1100-årene og lå i afsondrethed fra denne verden på deres store godslignende besiddelser. I løbet af 1200-årene slår de forskellige tiggermunkeordner sig ned i byerne.

3. Undersøgelsens perspektiver

Foruden den aktuelle udgravning er der i lokalområdet foretaget en udgravning af et areal syd for (SVM2005032) samt af et areal nordvest for (SVM01045) (se nedenstående kort).

Kort med de omtalte udgravede arealer i nærområdet. Huse vist med rødt, felt med sort

Nordvest for det aktuelle areal er på Elkærgård udgravet en gårdsenhed bestående af et 18 m langt og 5 m bredt langhus på 18 x 5 m med en nærtliggende 11 m lang og 4.5 – 5 m bred økonomibygning samt endnu en staklade, liggende et stykke væk. På grundlag af deres konstruktion og fund fra nedgravede affaldsdeponeringer kan gårdsenheden dateres til århundrederne omkring Kristi fødsel.

På området syd for det aktuelle er udgravet 2 gårdsenheder hver bestående af et langhus og en økonomibygning/staklade. Langhusene her er lange og smalle og på grundlag af deres konstruktion dateret til hhv. ældre germansk jernalder (ca. 400 - 575 e. Kr.) og yngre germansk jernalder (ca. 575 - 800 e. Kr.).

Bebyggelserne fra den aktuelle udgravning passer smukt ind i de to andre udgravninger og det ser ud til at vi har følgende bebyggelsesmønster, hvor bebyggelsen flytter rundt indenfor området. I

ældre jernalder (århundrederne omkring Kristi fødsel) har bebyggelsen været på Elkærgård og på det aktuelle areal, felt 1 og 2. I yngre jernalder er det området mod syd, der er bebygget, og i middelalderen rykker bebyggelsen igen mod nordøst inden for området, felt 3. Det er ikke en hel landsby, men nærmere en gårdsenhed, der flytter rundt i området vest for landsbyen Vemmelev og som formodes at flytte til Vemmelev samtidig med opførelsen af kirken før 1200.

Resultaterne af denne udgravning kan sammen med udgravningerne i nærområdet indgå i udforskningen af jernalderens bebyggelsesmønster i Østdanmark. Der er desværre meget få naturvidenskabelige dateringer af bygningerne, så dateringen bygger på husenes konstruktion. Alligevel kan der følges en udvikling i bebyggelsens placering og flytning indenfor et mindre område.

4. Baggrund og begrundelse for udgravningen

Udgravningen af de 3 felter er resultatet af en større forundersøgelse, hvor der systematisk blev gravet søgegrøfter jævnt fordelt over hele udstykningsområdet. Denne forundersøgelse resulterede i at 3 områder med mange arkæologiske spor blev udvalgt til udgravning eller skulle være friholdt for kommende bebyggelse.

5. Landskabet

De 3 undersøgte områder ligger på "Vejsgården"s jord, syd for Borgergade i den vestlige udkant af Vemmelev mellem Slagelse og Korsør. Terrænet er jævnt med en svag stigning fra nord mod syd. For felt 1 og 3 stiger terrænet fra ca. 3,4 mod nord til knapt 4,0 m o Dansk Normal Nul mod syd. Indenfor felt 2 er der mere jævnt idet terrænet svinger mellem 3,4 og 3,6 m o DNN (alle højder er målt på toppen af den afgravede flade).

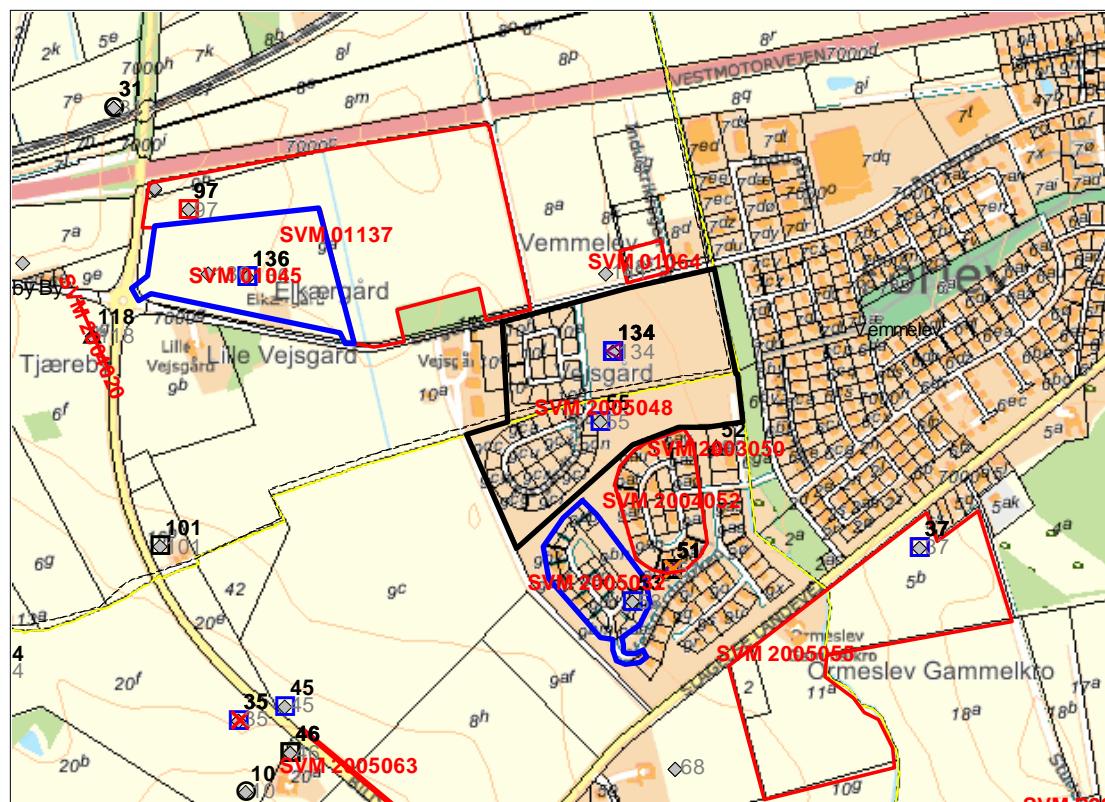
Undergrunden består af gult til brungult sandblandet ler. Muldlaget er mellem 30 og 50 cm tykt og består af brungråt sandblandet leret humus.

Felt 1 med det flade terræn nord for Borgergade

6. Andre fortidsminder i området

Ud over de allerede i afsnit 3 omtalte 2 udgravninger i nærområdet (markeret med blå omramning på ovenstående kort) er der syd for det aktuelle område registeret spredte bosættelsesspor fra bronze- eller jernalder (51) samt fund af jernslagge (52). I forbindelse med anlæggelsen af en spildevandsledning langs Bildsøvej er undersøgt forskellige nedgravninger med deponeret affald fra bondestenalder og jernalder (040319-97, -101, 040320-35, -45.).

Det aktuelle område (vist med sort omramning) og de omliggende registrerede fortidsminder (se www.dkconline.dk for yderligere oplysninger)

7. Udgravningens data

Udgravningen er gennemført af Sydvestsjælland Museum med deltagelse af Vibeke Christensen, Thomas Ø. Jensen med Kirsten Christensen, som daglig leder. Maskinkraft blev leveret af byherre. Holbæk Museum har stået for indmålingen af målepunkter.

8. Udgravningens metode

En stor gravemaskine med en 2 - 3 m bred skovl afrømmede muldlaget til undergrunden med nedgravninger stod tydeligt. For ikke skulle flytte for meget på den afgravede jord blev de 3 udgravningsfelter undersøgt i mindre baner af 10-12 m's bredde, hvor gravemaskinen kunne øse jorden op til begge sider. Hver af disse baner blev undersøgt og dokumenteret inden de blev dækket af den afgravede jord fra en ny bane.

Omrisset af de mørke nedgravninger i den lyse undergrund blev streget op med hjørnet af skovlen eller graveskeen og markeret med et hvidt manilamærke med fortløbende anlægsnummer. Med 3 stålmålebånd blev udlagt et retvinklet koordinatsystem, som nedgravningerne blev opmålt og tegnet i målestoksforholdet 1:100. Udvalgte områder af den afrømmede flade blev fotograferet digitalt samt i s/h og farvedias. Efter tegning af fladen blev nedgravningerne nivelleret og afsøgt med metaldetektor. Dernæst blev de fleste nedgravninger undersøgt ved at halvdelen af dem blev gravet væk med skovl eller spade for de smås vedkommende og med gravemaskinen for de stores. Den lodrette jordvæg blev skrabet glat med graveske og følgende blev beskrevet: nedgravningens form, størrelse, indhold, funktion og evt. datering. Fund fra nedgravningerne blev samlet sammen og skilt efter materiale og dernæst fortløbende x-nummereret. Flere steder stod stolpehullerne i det regelmæssige mønster, som viser at de er tagbærende stolper af et beboelseshus eller anden bygning. Den lodrette jordvæg i disse stolper blev fotograferet og dernæst opmålt og tegnet i målestoksforholdet 1:20 for at dokumentere deres ensartethed og sammenhæng.

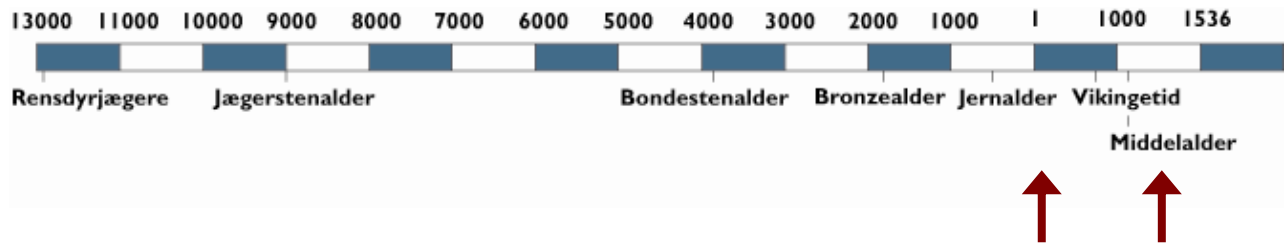
SVM2005048D121: den lodrette jordvæg (snit) af den tagbærende stolpe 808 til hus 6.
Bemærk stenene som har støttet den lodret stående træstolpe.

I et forsøg på at klarlægge bygningernes funktion blev der udtaget jordprøver af nogle af de tagbærende stolper. Disse jordprøver blev vandsoldet på museet for at finde brændt, organisk materiale i form af trækul til Kulstof-14 datering eller korn, frø og andre plantedele, der kan bruges til at bestemme funktionen i bygningerne. Desværre var der næsten ikke bevaret noget organisk materiale i de vandsoldede prøver og dermed er det ikke mulig at bestemme bygningernes funktion.

9. Dataliste

Undersøgelsen er gennemført af Sydvestsjælland Museum, hvor originaldokumentation, beretning og genstandsmateriale er arkiveret under journalnummer SVM2005048. Dette gælder dog ikke faunamateriale, som deponeres på Zoologisk Museum.

10. Tidstavle

11. Litteratur.

Følgende titler giver baggrundsviden om de i rapporten omtalte perioder:

Jensen, J. 2003: Danmarks Oldtid. Ældre jernalder. 500 f. kr. – 400 e. Kr. Gyldendal

Jensen, J. 2004: Danmarks Oldtid. Yngre jernalder og Vikingetid 400 e. Kr.-1050 e. Kr. Gyldendal.

Liebrott, N.-K. 2004: Danmarkshistorien. Middelalderen. Sesam